

# Člověk a kultura

(Předmět a metody výzkumu sociokulturní antropologie)

## Člověk a kultura



## Co je to kultura?

- jeden z nejsložitějších pojmů antropologie; používán v různých oborech a v různém kontextu, jež bývá vzájemně neslučitelný (sociologie, kulturní vědy, filozofie, uměnovědy ad.)

**KULTURA = sdílená soustava významů vyjádřených zejména v hodnotách, symbolech a znacích promítajících se do norem chování a produktů chování**

- lat. *colere* – kultivování, obydlování, vzývání, ochrana → *colonus* – obydlování, kolonizace/*cultus* – náboženský obsah, kult

**Marcus Tullius Cicero (106–43 př. n. l.) - *Tusculanae disputationes***

- aktivní pěstování ducha, lidská vzdělanost, filozofie = pěstění ducha → „... *cultura animi autem philosophia est*“

„... *sebeúrodnější pole nemůže родit, není-li vzděláváno, tak ani duch, není-li poučován... Ale vzdělání ducha je filosofie*“

příroda vs. kultura → *agri cultura*



## Co je to kultura?



- antická filozofie ztotožňuje duchovní růst se vzdělaností

**Sokratés (469–399 př. n. l.)**

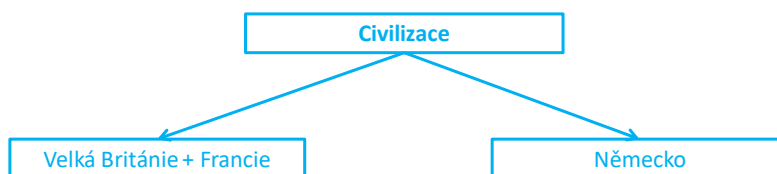
**Platón (427–347 př. n. l.)**

- představy péče o duši (*epimeleia*) a nejvyššího dobra (*to agathon*), které je ztotožněné s krásnem (*to kallos*)
- Cicero čerpá z učení sofistů, kteří studovali a zkoumali zákony, zvyky a úmluvy, tzv. *nomoi*
- Platónovo pojetí „péče o duši“ (*epimeleia*) překovává sofistické *nomoi* → péče o duši je péči o harmonii

Epimeleia → Cultura

## Axiologické pojetí kultury

- filozofické pojetí označuje především proces **individuální aktivity** mířící ke zušlechťení lidského myšlení a chování
- kultura představuje **individuální aktivitu**, soubor **pozitivních hodnot** vyjádřených v ideji zušlechťování člověka jakožto životního cíle a postoje – kultivace, vzdělání a mravní pokrok
- evropská filozofie a věda (Pico della Mirandola, Francesco Petrarca) → blízko k pojmům *civilité* a *politesse* → **CIVILIZACE, CIVILIZOVANOST**
- rozvoj filozoficko-přírodovědné antropologie → **Otto Casmann** (1562–1607) a psychologia anthropologica → německá škola – antropologie jako nauka o lidské přirozenosti, která rovným dílem věnuje pozornost jak zkoumání lidského těla, tak i duši; jednota lidského organismu a duše



## Civilizace vs. Kultura

- GB + F – **CIVILIZACE**; oblasti lidského pokroku a chování v oblasti techniky, hospodářství a politiky; „... *hrdost na význam vlastního národa, pokroku Západu a lidstva jako takového*...“
- D – **KULTURA**; svébytnost a osobitost národa/skupiny vyplývá z kultury, která má vydělující povahu, odlišuje od sebe lidské skupiny/národy bez ohledu na vyspělost techniky, hospodářství, politiky či lidského chování
- civilizace představuje **vnější** formu, kultura naopak **vnitřní** sebeurčení a jeho produkty, tzv. „*Volksgeist*“



**Immanuel KANT**  
(1724–1804)

- jsme kultivováni uměním a vědou a civilizováni s ohledem na slušnost a společenské způsoby; mravnost patří ke kultuře a vnější slušnost a ctnost k civilizovanosti

„... *ke kultuře patří idea morality; ale používání této ideje, která tížďadostivosti a vnější slušnosti ústí jen do jakési kvazimravnosti, tvoří pouze civilizovanost.*“

## „Volksgeist“ – duch národa

**Johann Gottfried von Herder** (1744–1803)

- kultura jako pokrok, rozvoj a kultivování lidských schopností; propojení osvícensko-antického pojetí kultury s prvky blížícími se dnešnímu antropologickému pojetí
- neexistují národy bez kultury; jazyk jako prostředek lidských snah o vyjádření pocitů → svébytnost národa → úzké sepětí půdy, jazyka a kultury
- každý **národ** („Volk“) má svou **duši** („Geist“), a tedy i právo uchovat si své vlastní, jedinečné hodnoty a obyčeje (→ **Johann Gottlieb Fichte**, 1762–1814)



**Gustav Friedrich Klemm** (1802–1867)

- základy etnografického studia materiální kultury; do studia kultury má spadat široké spektrum jevů a procesů; kultura zahrnuje zájmy jako je víra, zvyky, věda, umění, rozmanité způsoby oblékání, stravování ad. → dějepisectví jako studium dějin kultury, sociální dějiny a přírodopis
- dějiny kultury zahrnují komplexní studium materiální kultury, sociální organizace a vědy, víry a umění
- víra v pokrok → 3 stadia evoluce kultury: **Wildheit** → **Zahmheit** → **Freiheit**

## „Volksgeist“ – duch národa

**Wildheit** (divoštství) → **Zahmheit** (domestikace) → **Freiheit** (svoboda)



- Klemmovo pojetí kultury kolísá mezi osvícenským a moderně antropologickým chápáním

**„Věda pana Tylora“** – vyzvednutí pojmu kultura z německé jazykové oblasti a jeho formální definice → antropologie jako věda o kultuře

## „Věda pana Tylora“

- 19. století: odklon od axiologického pojetí k **nehodnoticímu pojetí** → kultura jako **entita** → kulturní antropologie
- nehodnotící výklad kultury jako hlavního atributu člověka zahrnující nejen pozitivní hodnoty → kulturní relativismus
- kultura představuje nehodnotící **nadbíologický prostředek adaptace** a zároveň svébytné rozumění světu, které nachází svůj výraz v systému idejí, sociokulturních regulativů a artefaktů

*„Kultura neboli civilizace... je ten komplexní celek, který zahrnuje poznání, víru, umění, právo, morálku, zvyky a všechny ostatní schopnosti a obyčeje, jež si člověk osvojil jako člen společnosti.“*

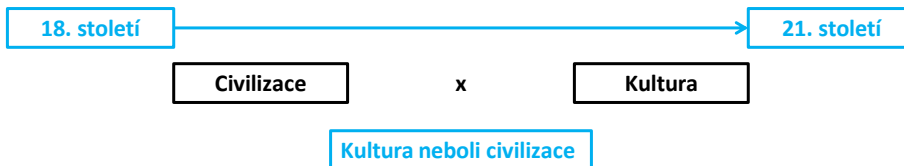
(Tylor 1871: Primitive Culture)



**Edward Burnett Tylor**  
(1832-1917)

## „Každého z nás teď zajímá kultura...“

- v nynějším období vývoje myšlenkového přístupu ke kultuře probíhá neustálá eroze tohoto pojmu → důsledek expanze konceptu kultury do všech myslitelných oblastí a oborů



- (1) v 18. století se prosazuje pojem **civilizace** – znak odlišující člověka od ostatních živočichů; důraz kladen na hodnoty, pokrok (→ Francie)
- (2) **kultura** jako antiteze civilizace – důraz kladen na ideje (→ Německo)
- (3) splynutím obou přístupů vedlo k antropologické definici kultury (→ „věda pana Tylora“)
- přes nesourodost jednotlivých přístupů je jednotícím rámcem studium idejí, hodnot a intelektuálních výtvorů

## Antropologie jako věda o kultuře

- 2. pol. 19. století, kultura vs. civilizace („vysoká kultura“ → 1895)
- **klasický evolucionismus** → kultura představuje přechodný stav ve vývoji od „primitivního“ období k civilizaci
- vliv německé školy, filozofie (novokantovství) → pojem kultura (hodnoty a lidské mentální konstrukce) jako nehodnotící entita se stává hlavním předmětem studia antropologie → **předmětem zájmu je zkoumání hodnot a světa jako lidské mentální konstrukce**
- kultura jako celek není pouhým kumulovaným výrazem myslí jednotlivých příslušníků národa („*native mind*“, **domorodá mysl**), nýbrž ji utvářela její svěbytná historie a kulturní kontakty
- existuje psychická a mentální jednota lidstva a rozdíly mezi „primitivním“ a „civilizovaným“ člověkem jsou způsobeny kulturními podmínkami → psychické procesy nestojí za rozdíly mezi lidskými skupinami
- kultura představuje entitu, která existuje jako svěbytný celek, který může a má antropolog poznat v přímém kontaktu s jejími příslušníky



Franz Boas (1858–1942)

## Antropologie jako věda o kultuře

- vymezení nepropustné hranice mezi lidskou biologii a kulturou → antropologie jako věda o rase, kultuře a jazyku

KULTURNÍ

x

BIOLOGICKÝ

DETERMINISMUS

- neměnnost biologických znaků při jejich přenosu mezi generacemi → rasismus, sociálním darwinismus a eugenika (→ **biologický determinismus**); vliv prostředí, ve kterém organismus vyrůstá a žije → nelze kontrolovat budoucí podobu selekcí → neúspěch eugenických programů
- lidské chování a prožívání určuje působení kultury na jedince → **kulturní determinismus**
- hledání souvislostí mezi biologickou evolucí a kulturou (→ 60. léta XX. století, **sociobiologie**)
- Boasova škola kulturní antropologie se prosadila po r. 1910, kdy se ústředním pojmem antropologie stala **kultura**; antropologové se stávají odborníky na její zkoumání a vzniká nespočet definic a koncepcí kultury

## Kultura

Clyde Kluckhohn (1905–1960), Alfred L. Kroeber (1876–1960)

- více než 160 definic pojmu „kultura“, snaha nalézt společné znaky

*„Kultura se skládá z explicitních a implicitních (1) vzorů, osvojovaných a předávaných prostřednictvím (2) symbolů, odvozených z (3) chování a určujících chování, představující charakteristický výdobytek lidských skupin, včetně jejich ztělesnění v artefaktech. Základní jádro kultury se skládá z tradičních (tj. historicky odvozených a vybraných) (4) idejí, a zvláště (5) hodnot, které jsou s nimi svázány. Kulturní systémy můžeme na jedné straně považovat za **produkty chování** a na straně druhé za **podmiňující základy** dalšího jednání.“*

(Kroeber – Kluckhohn 1952: *Culture*, s. 181)

- pojetí každé kultury může být popisné (1), historické (2), normativní (3), psychologické (4), strukturální (5) a genetické (6)
- každá kultura je naučená (1), sdílená (2), založená na symbolech a znacích (3), integrovaná (4) a historická (5)

## Kultura

### (1) Kultura jako adaptivní systém

- nadbiologický adaptační mechanismus, jímž se lidské populace přizpůsobují podmínkám prostředí, kulturní změna = nebiologický adaptační proces; nejvýznamnější doménou infrastruktura

### (2) Ideační teorie kultury

(2a) **Kultura jako kognitivní systém** – uspořádaná soustava sdílených znalostí, hodnot a představ vyjadřujících pojmání a rozumění světa; mentální vybava uložená v mysli umožňující orientaci ve světě, interakci s druhými, kategorizaci a interpretaci zkušenosti



Roger M. Keesing (1935–1993)

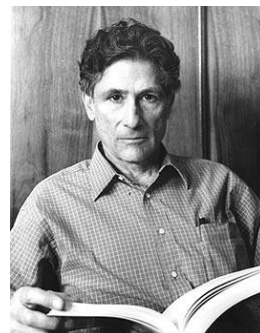
(2b) **Kultura jako strukturální systém** – univerzální vlastnosti lidské mysli, vytváření řádu v přírodě, vztahů člověka k přírodě a vztahů mezi lidmi; nevědomé struktury v mýtech, umění, příbuzenských systémech

(2c) **Kultura jako symbolický systém** – systém symbolů a významů, na jejímž základě je organizována sociální interakce, zakládá rozumění světu a orientaci v něm a je prostředkem sociální integrace; oblast sdílených kódů a významů

## Vzestup a pád pojmu „kultura“

### *Postkoloniální studia*

- od 20. let XX. století **KULTURA** ústředním pojmem antropologie; od 60. let XX. století dochází k jeho erozi a ztrácí na významu; dnes pojem kultura spíše rozděluje, než sjednocuje; pojem kultura vyvolává více otázek, než jich řeší
- kultura představuje mocenský pojem a narativní konstrukci stvořenou antropologem ↔ pojem kultura jako klíčová kategorie, bez níž se antropologie nemůže obejít
- eroze pojmu kultura přišla z několika směrů, jedním z hlavních impulzů byl rozpad koloniální soustavy → **postkoloniální studia** zaměřující se nejen na antropologii, nýbrž i na rozbor koloniálního diskurzu
- pojem kultura sloužil jako **mocenský nástroj**, jenž umožnil podmanit si obyvatelstvo kolonií tím, že jim vytvořil a přisoudil fixní identitu; koloniální mocnosti si rozdělily svět a ve svých državách rozčlenily populace na kmeny či národy a každému z nich připsaly kulturu, jíž se odlišovaly od jiných kmenů a národů

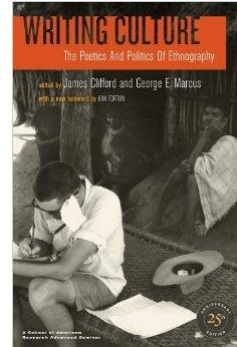


Edward Said (1935–2003),  
Gayatri Spivak (\*1942), Homi Bhabha (\*1949)



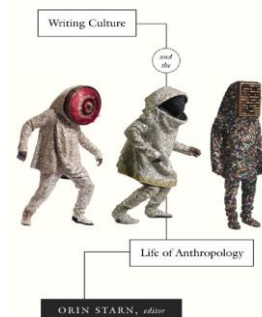
## Krise reprezentace a hnutí „writing culture“

- od 80. let XX. století se předmětem zájmu antropologů stává **krise reprezentace**, když vzrostly pochybnosti o možnosti uceleným, transparentním a objektivním způsobem popsat sociální realitu; **Clifford Geertz** (1926–2006) – psaní v terénu i doma
- kritika narativních strategií užívaných při psaní etnografií, prozkoumávání možností vyjadřovat se textem o subjektech výzkumu
- 1986: **James Clifford** (\*1945), **George E. Marcus** (\*1943): *Writing Culture* – kritika antropologie za využití **literární terapie** → diskuze o kultuře a etnografickém psaní; reflexivita
- proměna antropologie položením důrazu na fakt, že autor „druhého“, „cizí“, „kulturu“ psaním **konstruuje**; takto vzniklá konstrukce není nevinná, jelikož samotný jazyk není transparentním a objektivním nástrojem k popisu skutečnosti; konstruování objektu začíná již při terénním výzkumu, při němž antropolog pracuje s vědomím, že výstupem bude text ve formě monografie či odborné studie



## Kultura v globalizovaném světě

- od publikování sborníku *Writing Culture* jeho kritika – **Marshall Sahlins** (\*1930): pojem kultura jako ústřední kategorii antropologie, lidské bytí je ve světě kulturně konstituováno a uspořádáno vs. **Lila Abu-Lughod** (\*1952): přehodnocení dosavadních metod výzkumů → kultura jako projev moci, diskurzivní přístup → otázky feminismu, halfies, etnografie partikulárního
  - 2015 **Orin Starn** (\*1960): *Writing Culture and the Life of Anthropology* – reflexe proměny a současný stav etnografických metod a etnografického psaní
  - konvenční antropologické postupy již nelze uplatnit pro porozumění současnému světu; globalizační procesy
  - globalizace vyvolala časoprostorovou kompresi, politická, ekonomická a kulturní propojení; rozrušily se hranice mezi kulturami, vznikají hybridní identity a kulturní formace →
- již nelze hovořit o distinktivních kulturách lokalizovaných v prostoru a čase a nelze také již studovat sociální a kulturní jevy v jednom místě



## Kultura v globalizovaném světě

- antropologie se vyznačuje růstem provádění terénních výzkumu v domácím prostředí antropologa („domácí exotika“, „*Anthropology at Home*“)
- pokud budeme považovat antropologii za **vědecké studium způsobů lidského života**, tak se nesmíme soustředit pouze na výzkum domácího prostředí (bezdomovci, trampové, prostitutky, gambleři, migranti), ale také na lokality, ve kterých se formovala moderní antropologie, jen postup bude odlišný, neboť nelze svět popsat jako mapu distinktivních kultur umístěných v čase a prostoru



**„Terénní výzkum je pro antropologii tím, čím je  
pro katolickou církev krev mučedníků.“**

Ch. G. Seligman

***„Antropolog je snad nejhorší host na světě. U sebe na návštěvě bych ho nechtěl mít ani za nic. Přichází bez pozvání, vnutí se dál a dovádí hostitele k šílenství přihlouplými otázkami. Navíc zprvu nemá ani matnou představu, co by chtěl zjistit. Jak se dá vůbec zachytit podstata nám neznámého života? Antropologové se doslova nedokážou shodnout ani mezi sebou, jakou kořist to vlastně loví – jestli ji mají hledat v hlavách lidí, nebo v konkrétních faktech vnější reality, nebo v obojím, či ani v jednom. Jiní by antropologické poznatky vnímali jako fikci, která se vytváří kdesi mezi pozorovatelem a pozorovaným a závisí na nerovnocenném vztahu mezi nimi. Člověk nakonec dojde k tomu, že mu nezbyvá než se do toho pustit a zpětně pak analyzovat to, co mu z toho vyjde.“***

(N. Barley 2010: *Not a Hazardous Sport*, s. 148)

## ***Terénní výzkum***

- základní metodou antropologie je **terénní výzkum** → přímý nezprostředkovaný kontakt badatele s místem a lidmi, u nichž se zabývá zvoleným tématem výzkumu
- od kabinetní vědy 19. století se antropologie přetransformovala v empiricky ukotvenou disciplínu s důrazem na terénní práci → zoolog **Alfred C. Haddon** (1855–1940), geograf **Franz Boas** (1858–1942), filozof, fyzik a matematik **Bronisław Malinowski** (1884–1942)
- terénní výzkum na vzdálených místech, kde badatel studuje „exotického druhého“; dnes se do popředí dostává provádění výzkumů v domovské kultuře badatele (→ antropologie doma)



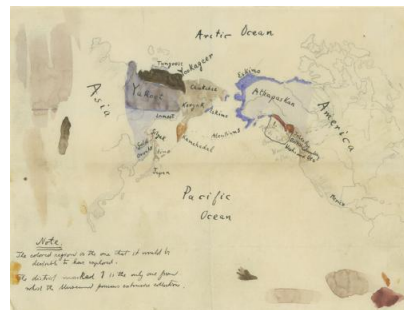
## Torresův průliv

- expediční období antropologie → expedice britských antropologů a přírodovědců
- **Alfred C. Haddon** → 1888 přírodovědná expedice, 1898 antropologická expedice
- studium lokálních kultur, sběr místních legend, mýtů a informací o místních zvycích
- expedice významná díky přístupu jednotlivých členů → opouští se kabinetní studium a antropologové se přímo vydávají k příslušníkům domorodé kultury
- během expedice vytvořené a použité nové metody a techniky terénního výzkumu → genealogie, krátké filmy, psychologická testování → **William H. R. Rivers** (1864–1922), **Alfred C. Haddon** (1855–1940), **Charles G. Seligman** (1873–1940) → profesionalizace britské sociální antropologie
- 10. léta 20. století se prosazuje dlouhodobý terénní výzkum na jednom místě → **Bronisław Malinowski** (Trobriandské o-vy, 1915–18), **Gunnar Landtmann** (povodí řeky Fly, 1910–12)



## Jesupova severopacifická expedice

- expediční období antropologie → 1897–1902 expedice amerických etnologů/etnografů a domorodých spolupracovníků
- **Franz Boas** → expedice sbírající informace o oblastech a domorodých populacích na obou březích Beringova průlivu
- ruská a americká část expedice → odlišné techniky sběru dat, spolupráce s místními obyvateli, vliv klimatu, politické situace a vědeckého zázemí
- US – sběr etnografických dat převážně u domorodého indiánského obyvatelstva (Haida, Kwakiutl, Inuité); konkurenční boj mezi muzejními institucemi
- RUS – sběr etnografických dat v průběhu náročných cest, vliv klimatických, logistických a politických poměrů
- výsledkem expedice bylo zmapování etnologických, lingvistických, antropologických a přírodovědných poměrů v oblasti severního Pacifiku → Boasova antropologická škola



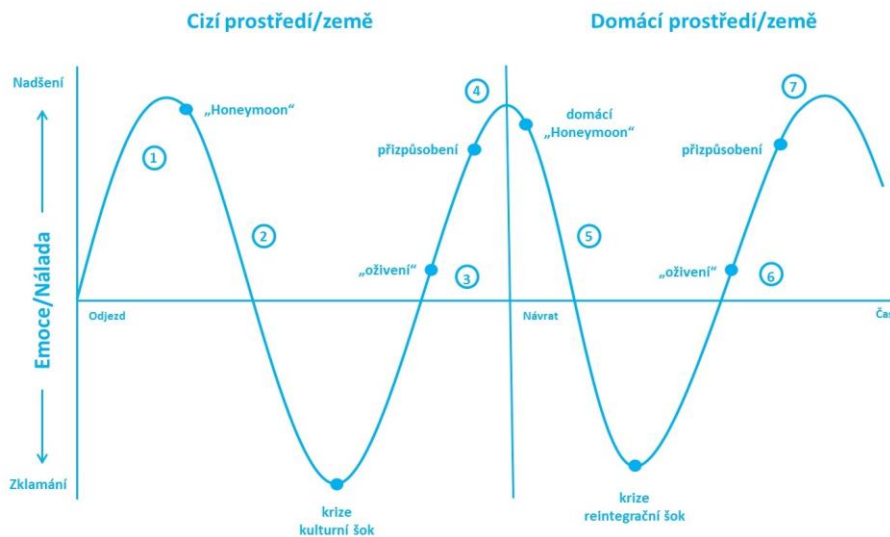


## Vstup do terénu a kulturní šok

- KŠ může nabývat různých podob → stesk po domově, nuda, nadměrná konzumace alkoholu apod.
- **Kalvero Oberg** (1901–1973) rozlišil 4 fáze KŠ – (1) idealizace místa pobytu, bezproblémovost; (2) krize následkem rozčarování, že nic neprobíhá, tak jak má → negativní emoce, frustrace, úzkost; (3) zotavení a překonání krize, zvyšování kulturní kompetence; (4) přizpůsobení a začlenění do hostitelské společnosti
- KŠ vyvolává několik stresorů – (1) napětí vyvolané snahou o psychické přizpůsobení; (2) pocit ztráty, deprivace jako následek odloučení od přátel, statutu a rolí; (3) odmítnutí cizí kultury/odmítání cizí kulturou; (4) zmatek v nové roli, nejistota v očekávání v nové roli, zmatení sebepojetí; (5) nejistota, znechucení, rozhořčení způsobené kulturními rozdíly; (6) pocit bezmoci způsobený neschopností samostatně jednat v nových kulturních podmínkách
- dvě fáze psychické reakce na dlouhodobý pobyt v jiné kultuře → **křivka W**

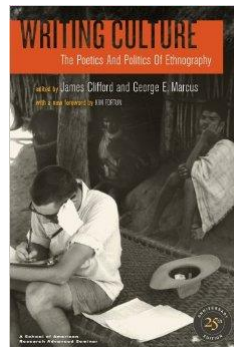


## Vstup do terénu a kulturní šok



## Psát tam i tady

- **Clifford Geertz** (1926–2006) → „*být tam, psát tady*“ → psát tam i tady
- psaní představuje jednu z významných aktivit, jíž se věnuje badatel „tam“ i „tady“ → nedostatky, neúplnost záznamů, vzpomínky, metrická data → příprava publikace
- technologie „tužky a papíru“ → **terénní poznámky a záznamy**
- *poznámky* většinou útržkovité, velmi selektivní a zkratkovité → následná organizace a tvorba plných záznamů; *záznamy* představují rekonstrukce vytvořené pomocí poznámek, zapamatovaných skutečností a dojmů antropologa doplněné o sdělení informátorů
- „**záznamy v hlavě**“ → nezapsané vzpomínky, dojmy, pocity, nálady tvořící nedílnou součást terénní zkušenosti → emoční naladění odrážející se v záznamech a poznámkách
- texty pořízené v terénu nejsou transparentním a objektivním popisem skutečnosti → etnografická data se nesbírají, ale konstruuji → jak antropolog píše?



## Jak antropolog píše?

- kontakt pouze s některými příslušníky zkoumané komunity ovlivňuje výsledný obraz o zkoumané problematice, kdy se právě tento vztah otiskuje do antropologova pohledu na jevy a události → záznamy nereprezentují všechny možné hlasy a perspektivy, pouze ty vybrané
- důležitou roli hraje také způsob zpracování záznamů → ichforma, třetí osoba jednotného i množného čísla; „vševědoucí“ perspektiva („*omniscient point of view*“) → záznamy se stávají „objektivním“ popisem událostí a jevů
- v současnosti se s etnografickými texty i psaním různě experimentuje; stále častěji se terénní záznamy průběžně publikují přímo z terénu prostřednictvím sociálních sítí, blogů a dalšími komunikačními kanály
- psaní etnografických textů se považuje také za formu modernistické literatury → výsledné texty vznikají skládáním chvatně psaných poznámek, skic, náčrtků, postřehů, dojmů, jež se vrší do deníků či si je badatel pamatuje, ve kterých se hledá smysl → metoda stříhu, kdy se při procesu psaní zahodí mnohé, co si dříve antropolog zaznamenal

## Metody a techniky terénního výzkumu

- antropolog během terénního výzkumu etnografické data **konstruuje** → *metoda výzkumu* x *technika výzkumu*
- MV – promyšlený postup získání souboru etnografických dat o způsobu života v určité společnosti, komunitě, kulturní formaci
- TV – konkrétní nástroj vedoucí k produkci etnografických dat
- na počátku byl terénní výzkum prováděn v rámci **expedice**, později v podobě **dlouhodobého stacionárního výzkumu** a dnes se uplatňuje **vícemístná etnografie** odpovídající podmínkám globalizovaného světa
- výzkumné metody i techniky mohou nabývat různých podob → každá technika navíc přináší jiný typ dat → nutnost promyslet, čím se chceme zabývat a jaké techniky mohou přinést odpovědi na naše otázky

(1) Zúčastněné pozorování      (2) Práce s informátory      (3) Etnografické interview

## Metody a techniky terénního výzkumu

- metody sběru dat a informací o kultuře „těch druhých“ obsahují:

(1) **terénní výzkum**                      (2) **komparace**                      (3) **historická perspektiva**

(4) **experiment**                      (5) **kauzalita**

- při sběru dat se využívá také několika technik:

(1) **lit. rešerše**                      (2) **záznam etnografických dat**                      (3) **zúčastněné pozorování**

(4) **práce s informátory**                      (5) **„life histories“**

(6) **genealogie**                      (7) **fotografie, film a kresba**                      (8) **reflexivita**



## Zúčastněné pozorování

- přímá nezprostředkovaná účast badatele na každodenním životě studované komunity
- dvě vzájemně protikladné a neslučitelné aktivity – *pozorování*, kdy si antropolog udržuje odstup a současně se však snaží vcítit, zapojit a *účastnit se* činností jako každý další příslušník komunity

+ účast na každodenních činnostech, dostupnost běžně skrytých informací, snížení rizika stylizace chování před výzkumníkem

- časová náročnost, nutnost dlouhodobě kumulovaných osobních prožitků → **subjektivnost**



- nutná volba vhodných postupů při vyhodnocování poznatků
- některá **omezení**, kterým musí antropolog čelit – pohlaví, věk, etnická příslušnost, sociální postavení → některá témata či jevy se mohou stát pro výzkumníka nezkoumatelné
- np. studium samojských dívek; M. Meadová x D. Freeman

## Práce s informátory

- **informátor** – jakýkoliv příslušník studované komunity, který může a chce s výzkumníkem aktivně spolupracovat na jeho výzkumu → asistenti, spolupracovníci
- výzkumy v malých komunitách → nerepresentativní data o populaci získaná prostřednictvím několika informátorů
- kulturní kompetence informátora → „*musí vám mít co říct*“ a také musí mít ochotu spolupracovat; **klíčový informátor**
- náležitý a důsledný výběr informátorů odvislý od společenského statutu a role, které ovlivňují perspektivu, z níž vnímají a interpretují kulturní jevy, procesy a události; důležitou roli hrají také vyjadřovací schopnosti informátora
- klíčové vlastnosti informátorů – (1) **enkultura**ce a život ve zkoumané komunitě, (2) účast na **životě komunity** a současně (3) **neznalost** jiných kultur/subkultur, (4) disponování volným **časem** pro spolupráci s antropologem a (5) **nesmí analyzovat** sdělované informace



## Etnografické interview

- více či méně řízená komunikace mezi antropologem a příslušníkem zkoumané komunity

### INTERVIEW

#### (1) neformální (2) nestrukturované (3) polostrukturované (4) strukturované

- Ad (1) jakýkoliv rozhovor vedený při jakékoli vhodné příležitosti; volné povídání si se zájmem o téma, událost, jev či osobu
- Ad (2) účastníci si alespoň částečně uvědomují, že se nejedná o pouhé povídání si, nýbrž o formalizované sdílení informací; výzkumník se drží vybraných témat, ale průběh rozhovoru nekontroluje a neřídí
- Ad (3) rozhovor je směřován k předem vybraným tématům, jež mohou mít stanovené pořadí, nicméně samotný průběh rozhovoru je do značné míry volný
- Ad (4) rozhovor vedený podle předem daného scénáře s cílem získat odpovědi na připravené otázky

## Etnografické interview

- ne každý rozhovor lze pokládat za etnografické interview  
→ určující je sběr takových informací, jež rozšiřují, nebo alespoň kontextualizují data získávaná pozorováním, zúčastněným pozorováním a dalšími technikami terénního výzkumu



- etnografické interview stojí na několika pilířích:
  - (1) **interview jsou rozhovory** → antropolog se nemá chovat jako tazatel a snažit se během jednoho rozhovoru získat veškeré informace
  - (2) **výzkumník tvoří součást interview** → antropolog se při rozhovoru, kladením otázek a reakcemi na odpovědi stává součástí etnografických dat; součástí přepisu, analýzy i interpretace rozhovoru jsou i repliky antropologa
  - (3) **při interview je důležitý sběr příhod** → příběhy vyprávěné při rozhovorech odhalují život komunity a lze je chápat jako interpretace událostí; navíc umožňují snadněji pochopit a kontextualizovat další etnografická data, případně jim dodat smysl
  - (4) **neexistuje špatné interview** → každý rozhovor představuje zdroj poučení, přináší nějaká zjištění, na němž lze stavět; každý rozhovor *něco* přináší

## Identita a reflexe terénního výzkumu

- během terénního výzkumu antropolog čelí problému, jak balancovat nezbytnou přítomnost ve studované kultuře a co možná nejvíce omezit vliv vlastní osobnosti na průběh a výsledky výzkumu
- v počátcích antropologie odmítána osobnost antropologa a jeho emoční naladění vstupující do průběhu výzkumu → ve 2. polovině 20. století zlom a prosazuje se reflexivita
- v současnosti je již běžnou praxí vést si **reflexivní deník** umožňující antropologovi monitorovat vlastní situaci v terénu a sledovat vlastní emoční stavy
- C. Lévi-Strauss – *Tristes Tropiques* (1955), K. Read – *The High Valley* (1965), H. Powdermaker – *Stranger and Friend* (1966), B. Malinowski – *The Diary of the Strict of the Term* (1967)

1977: *Reflections on Fieldwork in Marocco*

- **reflexivita** představuje vědomé přiznání si sebe sama jako nedílné součástí terénní situace → rozpoložení, osobní sklony, sympatie/antipatie, navázané vztahy a jejich povaha ovlivňující průběh a výsledky výzkumu → hnutí *writing culture*



Paul Rabinow (\*1944)

## Etika terénního výzkumu

- „kauza Janomamové“; projekt **Camelot** → *Má se vědec/antropolog podílet na výzkumu přinášející poznatky, které mají sloužit k prosazování mocenských zájmů?*
- sexuální vztahy během terénního výzkumu – vztahy s příslušníky zkoumané komunity, vztahy mezi členy výzkumného týmu; dobrovolná i nedobrovolná povaha (→ případy sexuálních útoků) → np. Eve Moreno – *Rape in the Field: reflections from a survivor* (1995)



Napoleon Chagnon (1938-2019)

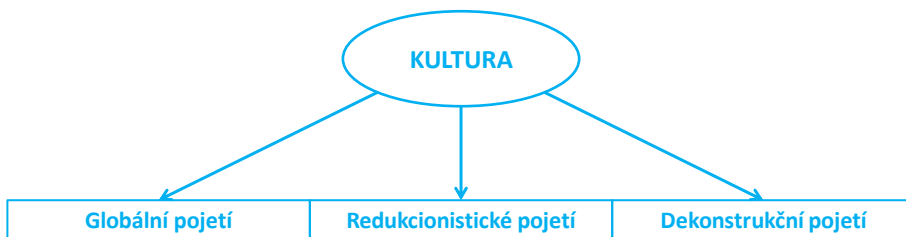
- nutnost antropologie zabývat se etikou terénního výzkumu → *etické kodexy upravující zásady antropologické práce*
- původní verze se nesly v duchu **odpovědnosti** antropologa vůči těm, s nimiž pracuje, a dále vůči veřejnosti, oboru, studentům a domovské a hostitelské vládě → současná verze klade důraz na **transparentnost a korektnost**

## Proměny pojmu kultura a současná témata terénního výzkumu

- předmětem zájmu kultury lokalizované za hranicemi evropské civilizace – jinakost → dlouhodobý stacionární terénní výzkum ve vybrané společnosti → popis a interpretace

### KULTURA

- vymezení určité populace obývající jasně stanovené místo a vyznačující se specifickým způsobem života
- ústřední pojem antropologie, který je však neustále erodován a svou pozici v rámci antropologického výzkumu pomalu ztrácí



## Proměny pojmu kultura a současná témata terénního výzkumu

### (1) Globální pojetí kultury

- vymezení pojmu E. B. Tylorem; kultura představuje **nadbiologický prostředek adaptace** a zároveň je považována za **svěbytné rozumění světa** vyjádřené v ucelené soustavě **idejí, sociokulturních regulativů a artefaktů**; kultura – v prostoru a čase lokalizovaná entita (→ předmět výzkumu), kterou lze popsat, vysvětlit vztahy k vnějšmu prostředí a jiným entitám, lze ji komparovat s jinými objekty stejného řádu → kultura jako integrovaný celek více či méně zajišťující nebiologickou adaptaci

### (2) Redukcionistické pojetí kultury

- kultura zahrnuje jen **jednu složku** či **výsek globálního chápání kultury** → kulturu tvoří jen ideové soustavy, normativní složka či chování a produkty chování; kultura jako sémiotický či kognitivní systém → **zúžení pojmu** umožňuje provést operacionalizaci, tedy převod abstraktních pojmů do pozorovatelných nebo měřitelných proměnných

### (3) Dekonstrukční pojetí kultury

- kultura jako **mocenský nástroj** umožňující reifikovat skupiny lidí a způsoby jejich života podrobit zkoumání a analyzování → intelektuální, ekonomické či teritoriální ovládnutí; implicitní nastolování nerovnováhy „my“ a „oni“ → falešná objektivita a apolitičnost antropologie; kultura existuje pouze v hlavě výzkumníka, v textech a učebnicích → literární rozbor a reflexivita

## ***Proměny pojmu kultura a současná témata terénního výzkumu***

- v současnosti značné rozpětí témat antropologických výzkumů, interdisciplinarita při řešení zvolených výzkumných otázek a problémů, vznik a rozvoj nových podoborů antropologie
- turismus, konflikty, reflexivita, technické vědy, dobrovolnictví, bouldrování, ochranářství, nemocniční zařízení, tělesné tresty dětí, ekolonialismus, youtube ...
- předmětem odborného zájmu antropologie nadále zůstává **člověk a různé podoby lidství**

antropologie dětství

antropologie emocí

antropologie pohybu

antropologie rozvoje

antropologie spotřeby

antropologie těla

antropologie turismu

David Lancy, Robert A. LeVine

Arnold Epstein, Karl Heider

Tim Ingold

Arturo Escobar

Mary Douglas, David Graeber

Thomas Csordas

Edward Brunner, Dennison Nash